

نقش مدیریت دانش در توسعه پایدار محیط زیست

(مطالعه موردی: سازمان حفاظت محیط زیست)

بهزاد سعیدپور^۱

اکرم الملوک لاهیجانیان^{۲*}

lahijanian@hotmail.com

امین شریفی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۸/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۸/۰۴

چکیده

زمینه و هدف: با توجه به این که مفاهیم مدیریت نوین و علمی، درون ابعاد توسعه پایدار نهفته و هم‌چنین یکی از شاخص‌های توسعه پایدار، محیط‌زیست می‌باشد بدین‌منظور در این پژوهش سعی گردید تا مدیریت دانش، مولفه‌ها و عناصر مدیریت دانش در سازمان حفاظت محیط‌زیست مورد بررسی قرار گیرد.

روش بررسی: روش پژوهش در این تحقیق توصیفی-کاربردی است. مشارکت‌کنندگان کارشناسان و مدیران سازمان حفاظت محیط‌زیست کشور بودند. ابزار اندازه‌گیری پرسشنامه‌ای است که براساس پنج درجه لیکرت ساخته شد. داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS 17 از طریق روش‌های آماری همبستگی و رگرسیون چند متغیره مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در این تحقیق چهار فرضیه در نظر گرفته شد که با استفاده از آزمون‌های همبستگی و رگرسیون گام به گام رابطه بین متغیرهای فرضیه‌ها بررسی گردید. یافته‌های تحقیق نشان داد که بین مدیریت دانش و عملکرد مدیریت سازمان محیط‌زیست رابطه مثبت وجود دارد هم‌چنین بین مدیریت دانش و انتخاب مدیران نیز رابطه مثبت وجود دارد.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق هم‌چنین نشان داد که اعمال عناصر و مولفه‌های مدیریت دانش به بهبود عملکرد سازمان می‌انجامد. **نتیجه‌گیری:** در خصوص ابعاد مدیریت دانش نتایج نشان داد که توسعه دانش، به‌کارگیری دانش و تحصیل دانش در حد متوسط رو به کم و نگهداری دانش در حد متوسط و اشتراک دانش در حد متوسط رو به زیاد در سازمان حفاظت محیط‌زیست وجود دارد به‌طور کلی مدیریت دانش در سازمان حفاظت محیط‌زیست در حد غیر قابل قبول است.

واژه‌های کلیدی: مدیریت دانش، توسعه پایدار، محیط زیست.

۱- استادیار، دانشکده محیط زیست، کرج، ایران.

۲- دانشیار، دانشکده منابع طبیعی و محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. * (مسئول مکاتبات)

۳- دانش آموخته کارشناسی ارشد منابع طبیعی و محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

The role of knowledge management in environmental sustainable development (Case study: department of the environment)

Behzad Saeedipour ¹

Akramolmolouk Lahijanian ^{2*} (*Corresponding Author*)

lahijanian@hotmail.com

Amin Sharifi ³

Abstract

Background and Objective: Considering that the concepts of the modern public management is embedded in different dimensions of the sustainable development and is inseparable from it; and also with respect to the fact that environment is one of the components and indicators of the sustainable development, the objective of this research is to review different components and aspects of knowledge management in the Department of environment.

Method: The research method is descriptive-practical. Respondents were the experts and managers of the Department of Environment. Evaluation tool was a questionnaire that prepared according to Likert's five degree. Data was analyzed with SPSS17 software, using multi-variable correlation and regression methods. In this survey four hypotheses was investigated. The relationship between different variables of these hypotheses was investigated using correlation test and stepwise regression.

Results: Findings of the survey approve the relationship between knowledge management and selection of managers and the role of knowledge management components in improving performance of department.

Conclusion: The dimensions of knowledge management also indicated that knowledge management and knowledge utilization of less than average level, knowledge acquiring of less than average level, knowledge holding of average level and knowledge sharing of more than average level exists in the department of environment. Thus, generally knowledge management in the department of environment is in an unacceptable level.

Keywords: Knowledge management, sustainable development, the environment.

1- Assistant Professor, Environment, Karaj University, Iran.

2-Associate Professor, Islamic Azad University, Natural Resource and Environment, Science and Research Branch, Tehran, Iran.

3-MSc Graduated, Islamic Azad University, Natural Resource and Environment, Science and Research Branch, Tehran, Iran.

زمینه و هدف

دانش، نخستین منبع راهبردی قرن ۲۱ است. پژوهشگران و متخصصان تلاش می‌کنند دریابند، چگونه منابع دانش به صورت موثری گردآوری و مدیریت شود تا بتوان به عنوان مزیتی رقابتی از آن استفاده کرد (۱). بنابراین قبل از اقدام به مبادرت بر اجرای طرح‌های مدیریت دانش، سازمان‌ها نیازمند ارزیابی زیر سیستم‌های سازمانی و منابع موجود خود هستند تا مهم‌ترین و بهترین راهبرد مدیریت دانش را برای خود شناسایی کنند (۲).

در سال‌های اخیر "مدیریت دانش" به یک موضوع مهم و حیاتی مورد بحث تبدیل شده است. جوامع علمی و تجاری هر دو بر این باورند که سازمان‌های با قدرت دانش بیشتر می‌توانند برتری‌های بلندمدت خود را در عرصه‌های رقابتی حفظ کنند. مدیریت دانش و هر موضوع مرتبط با آن، می‌تواند توانایی یک سازمان را در ارتباط با چهار عامل هدف، رقابت، انجام فعالیت‌ها و تغییر افزایش دهد (۳). در یک سازمان، بدون مدیریت دانش، هر موقعیتی تنها می‌تواند براساس آنچه که یک فرد یا گروه در آن موقعیت داراست انجام شود، در حالی که با مدیریت دانش، مجموعه آنچه که سازمان در ارتباط با آن موقعیت توانسته با به آن دست یابد مورد استفاده قرار می‌گیرد. با مقایسه‌ای ساده میان این دو وضعیت می‌توان دریافت که کدام مورد، توانایی بیشتری را برای سازمان ایجاد می‌کند (۴). بنابراین ایجاد فرآیندی که مدیریت دانش را انجام دهد، ضروری است (۵). هم‌اکنون با توجه به احساس نیاز صنعت و نیز توجه خاص آن به دانش، مدیریت دانش به صورت یک علم وسیع که در دانشکده‌های علوم صنایع، کامپیوتر، مدیریت و اقتصاد جهان تدریس می‌شود، درآمده است (۶). بسیاری از سازمان‌های بزرگ و کوچک اقدام به پیاده‌سازی جنبه‌های مختلف آن نموده‌اند و در نتیجه همین پیاده‌سازی‌ها به عنوان مطالعه مورد توجه دانشگاهیان قرار گرفته است. خوشبختانه این علم بسیار جوان است و ورود سازمان‌های ایرانی به این عرصه می‌تواند باعث رشد سریع و هدایت آن‌ها به سمت دانش محور شدن باشد (۷).

مواد و روش‌ها

جهت جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای مشتمل بر حدود پنجاه پرسش طراحی گردید و دیدگاه و نظرات مدیران کل ستادی و استانی و کارشناسان و کارشناسان مسئول سازمان مرکزی و استان هادر خصوص کاربرد مدیریت دانش در سازمان مورد مطالعه قرار گرفت. و همچنین عوامل موثر بر مدیریت دانش و موانع و مشکلات سازمان در بهره‌مندی از مدیریت دانش مورد بررسی قرار گرفت.

برای سنجش طیف پاسخ‌های مربوط به نظرخواهی در پرسشنامه از طریق لیکرت استفاده شد که در آن گزینه‌های خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد مد نظر قرار گرفت. لازم به ذکر می‌باشد که سوالات مطرح شده با استفاده از مبانی نظری تحقیق و فرضیات تحقیق مطرح گردید که پس از اصلاحات لازم بر روی آن از روش میدانی برای تکمیل و پر کردن آن استفاده شد.

برای گردآوری اطلاعات اولیه تحقیق از شیوه‌های مختلفی استفاده شد. در این تحقیق برای تدوین اطلاعات کافی درباره اهمیت موضوع و پیشینه تحقیق و به منظور بررسی تحقیقات انجام شده و همچنین تدوین چهارچوب نظری مناسب به بررسی مطالعه اسناد کتابخانه‌ای (اسناد و مدارک، کتاب‌ها، پایان‌نامه‌های دانشجویی، گزارش‌ها، طرح‌ها و پروژه‌ها، مجلات علمی و پژوهشی) و مطالعه میدانی اقدام گردید. همچنین به منظور دستیابی به اطلاعات جدید و به روز در مورد تحقیق، مقالات متعددی از اینترنت مورد استفاده قرار گرفت.

در تحقیق حاضر پس از جمع‌آوری و دسته‌بندی داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی استفاده گردید. آمار توصیفی استفاده شده در این تحقیق شامل جداول توزیع فراوانی، درصد فراوانی، درصدتجمعی، میانگین، میانه، مد، انحراف معیار و ضریب تغییرات می‌باشد. در تحلیل استنباطی هدف آن است که بر اساس مطالعات انجام شده در مورد نمونه‌ها، نتایج درباره جامعه به دست آید. در این تحقیق از آماره‌های استنباطی ضریب همبستگی اسپیرمن (بررسی رابطه بین متغیرهای تحقیق) و رگرسیون چند متغیره گام به گام استفاده شد.

* مدیریت دانش در سازمان حفاظت محیط زیست از مولفه-های اصلی انتخاب مدیران می باشد.

* اعمال مدیریت دانش به بهبود و رشد سازمانی کارکنان می انجامد.

نتایج

۱- نتایج حاصل از بررسی میزان ابعاد مدیریت دانش در

ستاد مرکزی سازمان حفاظت محیط زیست

در جدول شماره ۱ بیان شده است.

حجم نمونه مورد مطالعه شامل ۲۰۰ نفر از مدیران و کارشناسان ارشد سازمان حفاظت محیط زیست بوده که پرسشنامه از آن‌ها دریافت گردید و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. حجم نمونه با توجه به جامعه آماری با استفاده از فرمول دانیل محاسبه گردید که یک نمونه گیری ساده می باشد و فرمول آن به شرح زیر می باشد.

$$n = (N \cdot Z^2 \cdot p \cdot q) / (d^2(N-1) + Z^2 \cdot p \cdot q)$$

فرضیات پژوهش

* بین مدیریت دانش و عملکرد سازمان حفاظت محیط

زیست رابطه برقرار است.

جدول ۱ - نتایج حاصل از بررسی میزان ابعاد مدیریت دانش در سازمان محیط زیست

Table 1 - Results of examining the extent of knowledge management in the environmental organization

نگهداری دانش	توسعه دانش	اشتراک دانش	بکارگیری دانش	تحصیل دانش	تشخیص دانش	طیف ارزیابی
در صد فراوانی	در صد فراوانی	در صد فراوانی	در صد فراوانی	در صد فراوانی	در صد فراوانی	
۵	۲/۳	۸/۷	۳/۵	۲	۱/۲	خیلی زیاد
۲۳/۵	۱۴/۳	۲۵/۸	۲۲	۱۴/۲	۱۴/۵	زیاد
۳۸/۵	۳۳/۵	۲۹/۸	۳۲/۸	۳۰/۷	۳۵/۳	متوسط
۲۰/۷	۲۳/۲	۲۲/۲	۲۶/۲	۳۵/۱	۳۰/۷	کم
۹	۲۳	۱۰	۱۰/۳	۱۵/۵	۱۳/۲	خیلی کم
۳/۳	۳/۷	۳/۵	۵/۲	۲/۵	۵/۱	بدون پاسخ

شماره ۲ بیان شده است.

۲- توزیع فراوانی نظرات افراد مورد مطالعه در واحدهای

سطح کشور جمع آوری و نتایج نظرات آن‌ها در جدول

جدول ۲ - توزیع فراوانی نظرات افراد مورد مطالعه در خصوص میزان ابعاد مدیریت دانش در سازمان حفاظت محیط زیست

Table 2 - Frequency distribution of the views of the subjects on the extent of knowledge management dimensions in the Environmental Protection Agency

نگهداری دانش	توسعه دانش	اشتراک دانش	بکارگیری دانش	تحصیل دانش	تشخیص دانش
متوسط	متوسط رو به کم	متوسط رو به زیاد	متوسط رو به کم	کم تا متوسط	کم تا متوسط

دارد. هم‌چنین به ترتیب، تشخیص دانش، توسعه دانش، نگهداری دانش، بکارگیری دانش و اشتراک دانش در اولویت‌های بعدی قرار گرفته‌اند. به‌طور کلی استفاده از مدیریت دانش در سازمان در حد کم و غیر قابل قبول بوده است (جدول ۳).

۳- اولویت‌بندی مولفه‌های مدیریت دانش در سازمان

حفاظت محیط زیست

در خصوص اولویت‌بندی مولفه‌های مدیریت دانش در سازمان حفاظت محیط زیست با توجه به جدول ۳ ملاحظه می‌گردد که تحصیل دانش با کم‌ترین ضریب تغییرات در اولویت اول قرار

جدول ۳ - اولویت بندی نظرات افراد مورد مطالعه در خصوص ابعاد مدیریت دانش در سازمان حفاظت محیط زیست

Table 3 - Prioritizing the views of the subjects on the dimensions of knowledge management in the Environmental Protection Agency

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	تعداد	ابعاد مدیریت دانش
۱	۲۴/۷۵	۲/۵۳۲	۱۰/۲۳	۱۹۱	تحصیل دانش
۲	۲۷/۱۸	۲/۵۲۸	۹/۳۰	۱۷۷	تشخیص دانش
۳	۲۹/۱۱	۲/۲۸۰	۷/۸۳	۱۹۰	توسعه دانش
۴	۳۵/۲۳	۲/۴۴۹	۶/۹۵	۱۹۱	نگهداری دانش
۵	۳۵/۸۲	۲/۶۳۶	۷/۳۳	۱۸۶	بکارگیری دانش
۶	۷۰/۸۷	۵/۰۰۴	۷/۰۶	۱۹۱	اشتراک دانش

جدول ۴ - یافته‌های حاصل از آزمون فرضیات پژوهش

Table 4 - Findings from the test of research hypotheses

نتیجه	ضریب همبستگی	فرضیات پژوهش
تأیید	۰ / ۵۹۳	وجود رابطه بین مدیریت دانش و عملکرد سازمان
تأیید	۰ / ۴۸۲	وجود رابطه بین مدیریت دانش و انتخاب مدیران
تأیید	۰ / ۵۲۰	وجود رابطه بین مدیریت دانش و بهبود و رشد سازمانی کارکنان

جدول ۵ - نقش مدیریت دانش در ابعاد مختلف سازمانی

Table 5- The Role of Knowledge Management in Different Organizational Dimensions

ردیف	عنوان موضوع	نتیجه
۱	میزان نقش مدیریت دانش در رضایتمندی ارباب رجوع	متوسط به بالا
۲	توجه سازمان به توسعه منابع انسانی آگاه	متوسط به بالا
۳	ثبت دانش کارکنان در موفقیت‌های سازمانی	متوسط به بالا
۴	میزان توجه سازمان به مدیریت دانش در اهداف سازمانی	متوسط رو به پایین
۵	میزان ترویج علاقه مندی به مدیریت دانش در سازمان	متوسط رو به پایین
۶	اشتراک‌گزاری تجربیات شغلی و علمی کارکنان با یکدیگر	کم
۷	اشتراک‌گزاری تجربیات سازمانی با سایر موسسات و سازمان‌ها	متوسط رو به پایین
۸	میزان همت سازمان به تشکیل گروه‌های کاری برای حل مشکلات سازمان	متوسط رو به پایین
۹	میزان نقش مدیریت دانش در تسهیل روند انجام فعالیت‌های سازمان	متوسط رو به پایین
۱۰	تقویت و انعکاس دیریت دانش در سازمان و نقش آن در تدوین دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌ها	متوسط رو به پایین
۱۱	میزان موفقیت سازمان در تهیه گزارش و مستندسازی نقش مدیریت دانش در سازمان	متوسط رو به پایین
۱۲	اعمال مدیریت دانش در اطلاعات علمی از طریق دوره‌های آموزشی	کم
۱۳	اشاعه مدیریت دانش توسط واحدهای پژوهشی در سازمان	کم

بحث و نتیجه گیری

۱- بررسی ابعاد مدیریت دانش

در مجموع اولویت بندی مولفه های مدیریت دانش در سازمان حفاظت محیط زیست، نشان داد که استفاده از اینترنت، اینترنت و شبکه های رایانه ای برای انتقال دانش در بین کارکنان در جهت اهداف سازمانی، میزان نقش مدیریت دانش در جلب و رضایتمندی ارباب رجوع سازمان، توجه سازمان به توسعه منابع انسانی آگاه و با اطلاعات به روز، اعمال ثبت دانش کارکنان در میزان موفقیت های سازمانی در حد متوسط به بالا و قابل قبول بوده است. و مولفه های میزان توجه سازمان به مدیریت دانش در اهداف سازمانی خود، میزان ترویج فرهنگ علاقمندی به مدیریت دانش، میزان به اشتراک گذاری تجربیات و دانش سازمانی با دیگر موسسات و سازمان ها، میزان همت سازمان به تشکیل گروه های کاری برای حل مشکلات و مسائل سازمان، میزان نقش مدیریت دانش در تسهیل روند انجام کارها و فعالیت های سازمان، انعکاس مدیریت دانش در سازمان در (دستورالعمل ها، نامه ها، پایگاه داده ها ...) و میزان موفقیت سازمان در تولید گزارش و مستندسازی در حد متوسط رو به کم و تا حدودی قابل قبول بوده است که البته باید تقویت گردد (جدول ۵). ولی مولفه های میزان اشتراک گذاری تجربیات شغلی و علمی کارکنان با یکدیگر در سازمان، اعمال مدیریت دانش و اطلاعات علمی آن از طریق برگزاری دوره های آموزشی، اشاعه مدیریت دانش توسط واحدهای تحقیقی و پژوهشی سازمان در حد کم اهمیت داده شده است. که از این رو می توان اظهار نمود که مدیریت دانش در سازمان در حد متوسط رو به کم و غیرقابل قبولی به کار گرفته شده است (جدول ۵).

نتایج نشان داد که به ترتیب، اولویت بندی و استفاده از انواع دانش، انتقال دانش و اطلاعات داخل و خارج سازمان، ذخیره نمودن، طبقه بندی و در دسترس قرار دادن کلیه اطلاعات، وجود مستندات در خصوص تجربیات به دست آمده، توسعه فرهنگی مدیریت دانش در سطح سازمان، کسب دانش جدید متناسب با نیازمندی های سازمان، تقویت روند خلاقیت و نوآوری با پیاده سازی بستر ارائه ایده ها، وجود سیستم انگیزشی مناسب برای

تسهیم دانش و توسعه آن و بهبود کارایی کارکنان از طریق شناسایی نقاط قوت و تشویق آنان از عوامل موثر در مدیریت دانش در سازمان محیط زیست می باشند که باید به آن ها توجه گردد (۸).

بررسی های صورت گرفته نشان داد که عدم به کارگیری مدیریت دانش در فرایندهای سازمان، عدم اختصاص زمان برای مدیریت دانش از طرف سازمان، عدم اهمیت و توجه لازم به نقش مدیریت دانش در سازمان، عدم مداخله مناسب پرسنل سازمان در مدیریت دانش به لحاظ عدم نیاز سازمان به مدیریت علمی، عدم وجود سیستم مناسب مدیریت دانش، عدم درک و ناتوانی در ارزیابی مزایای مدیریت دانش در سازمان، عدم انگیزه در کاربرد مدیریت دانش در سازمان، عدم تشویق به استفاده از مدیریت دانش در سازمان، عدم آشنایی کافی با تکنیک های مدیریت دانش توسط پرسنل و عدم اعتقاد مدیریت ارشد سازمان به مدیریت دانش از مهم ترین موانع و مشکلات سازمان در بهره مندی از مدیریت دانش در سازمان حفاظت محیط زیست کشور می باشند.

۲- تحلیل همبستگی فرضیه ها

در خصوص فرضیه اول " بین مدیریت دانش و عملکرد سازمان حفاظت محیط زیست رابطه برقرار است " به طور کلی نتایج بررسی ها نشان می دهد که این فرضیه بین مدیریت دانش و عملکرد سازمان حفاظت محیط زیست رابطه ای در حد متوسط رو به پایین برقرار است.

تحلیل همبستگی فرضیه اول نشان داد که بین دو متغیر مدیریت دانش و عملکرد مدیریت سازمان محیط زیست رابطه وجود دارد. یعنی مدیریت دانش در عملکرد مدیریت سازمان موثر است ولی طبق نتایج جدول ۴ این رابطه، رابطه مثبتی نیست.

در خصوص فرضیه دوم " مدیریت دانش در سازمان حفاظت محیط زیست از مولفه های انتخاب مدیران می باشد. " به طور کلی نتایج بررسی ها نشان می دهد که این فرضیه " نقش مدیریت

۳-دی بایت، گانپ، (۱۳۸۴)، «مدیریت دانش در سازمان - ها: تاثیر متقابل فناوری، فنون و انسان» ترجمه: محمد ایرانشاهی. فصلنامه اطلاع رسانی، دوره (۱۸)، شماره (۱).

۴-آفریننده ثانی، احسان، (۱۳۸۶)، «الگوریتم ارزیابی سطح مدیریت دانش در سازمان، مطالعه موردی شرکت پژوهشی پتروشیمی».

۵-برگون، برایان (۱۳۸۶) «اصول مدیریت دانش: درک و شناخت آنچه در آن وجود دارد یا ندارد» ترجمه: منوچهر انصاری، انتشارات موسسه کتاب مهربان.

6-Knapp, E. (1988). Quote in Y. Malhotra.»

Compilation of definitions of Knowledge management».

۷-پروست، گیلبرت و روب، استفان، (۱۳۸۵)، «مدیریت دانش» ترجمه: علی حسینی خواه، انتشارات یسپرون.

۸-ظفر مرادیان، سیامک، (۱۳۸۸)، «نقش مدیریت دانش در عملکرد مدیران سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور»، پایان نامه کارشناسی ارشد ترویج، دانشکده مدیریت واحد علوم و تحقیقات.

دانش در انتخاب مدیران سازمان حفاظت محیط زیست " در حد متوسط رو به بالا می باشد.

تحلیل همبستگی "فرضیه دوم" نشان داد که بین دو متغیر مدیریت دانش و انتخاب مدیران در سازمان حفاظت محیط زیست رابطه مثبت وجود دارد. یعنی مدیریت دانش در انتخاب مدیران سازمان موثر است.

در خصوص فرضیه سوم "اعمال مدیریت دانش به بهبود و رشد سازمانی کارکنان می انجامد." به طور کلی نتایج بررسی ها نشان می دهد که این فرضیه در حد زیاد در سازمان حفاظت محیط زیست کشور برقرار است.

تحلیل همبستگی "فرضیه سوم" نشان داد که بین دو متغیر مدیریت دانش و بهبود و رشد سازمانی کارکنان رابطه مثبت وجود دارد. یعنی مدیریت دانش در بهبود و رشد سازمانی کارکنان موثر است. به عبارت دیگر بین مدیریت دانش و به بهبود و رشد سازمانی کارکنان سازمان حفاظت محیط زیست رابطه مثبت برقرار است (جدول ۴).

منابع

1-Horibe .b. (1999).Managing Knowledge. Etobicoke ,Ontario:John Wiley & Sona Canada Limited.

۲-برگون برایان، (۱۳۸۶)، «مبانی مدیریت دانش» ترجمه: محمد قهرمانی و محمد باقری، کرج: موسسه تحقیقات و آموزش مدیریت.